

Srednjevjekovni čovjek

(Dr. J. Hollnsteiner, Die Kirche im Ringen um die christliche Gemeinschaft Freiburg i Br. 1940. Herder; geh. RM 14,80., geb. RM 18.)

U XIII. vijeku nije se Crkva samo izvana snažno razvijala, nego je također najljepše cvala crkvena znanost i umjetnost. Divno je osimbolizirano ovo vrijeme veličanstvenim katedralama, koje se u svem svojem graditeljskom, slikarskom i umjetničkom sjaju visoko dižu prema nebu i svjedoče o dubokoj i ponosnoj religioznoj svijesti srednjevjekovnog čovjeka. Kristalna jasnoća, savršena izradjenost i jedinstvena povezanost skolastičkih Summa kao i gotskog graditeljstva može se protumačiti samo jedinstvenim nazorom, koji je obuhvatio čitav život i sva životna područja čovjeka. U čitavome mišljenju i doživljavanju vodila ga je i prožimala spoznaja, da je u dubinama bića tijesno povezan s vječnim Bogom Svoriteljem. Njegova ljubav tako ga je snažno obasjala, da je pače i grijeh ljudskog roda postao »sretnom krivnjom«. Ta on je na zemlju doveo Božansku Ljubav, da se potpuno žrtvuje za ljude. Kršćanstvo je kao mistično Kristovo Tijelo bilo tako duboko svijesno svojega jedinstva, da se nikome nije moglo ništa teže predbaciti, nego da se ogriješio protiv jedinstva. Ta je svijest zajedništva oblikovala čitav život.

Srednjevjekovni ljudi nisu bili sami sveci. I oni su imali svojih pogrješaka i slabosti. Ali su ih takvima priznavali, a često i teško okajavali. Bili su prožeti neizmjernim Božjim Veličanstvom. To su duboko kršćansko uvjerenje zasvjedočili i vlastitim životom. Jedni su Bogu služili u najnesebičnijem predanju, više puta izbjegavajući i najmanji dodir sa svijetom, drugi su opet tražili svijet, da ga osvoje za Boga. Papa Inocent III., koji je vladao svijetom, i Franjo Asiški, koji ga je svladao, rame uz rame, predstavljaju srednjevjekovni svijet i crkvu.

Ali nije Asiški Siromah, kao ni sv. Elizabeta, tražio ascezu kao cilj, nego jedino kao sredstvo vladanja svijetom u smislu njegovog svladavanja. Imade malo ljudi, koji su razbudili toliko smisla za prirodu, njezinu vrijednost i ljepotu kao upravo Serafski Svetac. To nepobitno dokazuje već sama njegova »Pjesma suncu«, i još više zbirka »Fioretti«. Ali i uopće, gotski je čovjek

povezan s prirodom. U znanosti se jasno vidi, kako je neprestano promatrao prirodu, a u umjetnosti, kako je bio opojen životom. Sigurno, bilo je pojedinaca, koji su se pretjerano mrtvili. Ali ne smijemo misliti, da je to bio srednjevjekovni ideal. Crkva nije nikada bila sklona pretjeranosti. Značajno je, kako se Rim držao, kad su Manja Braća stala među sobom življe raspravljati o pravilima siromaštva. Papa ih je opominjao da budu umjereni i blaži. Nisu ga svi poslušali, Red se rascijepio. Neki su pače povelili jaku opoziciju protiv Papinstva. Ali ono se prije svega brinulo za sigurnost i budućnost Reda. Stoga nije popustilo prevelikim zahtjevima pobožnih ideologa, premda su mogli na kraće vrijeme uzbuniti i samu Crkvu. Istina, pravu vjeru Crkva je branila najjačim sredstvima. Ali to se može razumjeti teocentričnim shvaćanjem, po kojemu je vjera bila najviše dobro a nevjera najveći zločin. Budući da je srednjevjekovna država kao društvo bila ugrađena u kršćanski svjetski poredak, podupirala je Crkvu, da može obraniti jedinstvo i čistoću vjere. Ali pomagala joj je i iz političkih razloga. Oni, koji su ustajali protiv Crkve, većinom su se obarali na svaki autoritet kao i na društveni poredak. Time su zaprijetili i samoj držvi. Pa i sam narod je poticao i zahtijevao, da se s buntovnicima najstrože postupa. Svjetovnjaci su više puta bili prožeti dubljim vjerskim osjećajem nego kler. Značajno je, da su svjetovni krugovi započeli pokret siromaštva. Ako su opetovano osuđivali svećenstvo, ne smijemo misliti, da su time htjeli pokazati nekršćansko držanje. Naprotiv, tražili su, da se kler jače produhovi. Duh rimskog prava upravo je kod svećenstva svojom hladnom sebičnošću mnogo toga pokvario. To posvjetovnjačivanje spremalo je od kraja XIII. vijeka opoziciju, napose protiv višem kleru. Narod je vrlo visoko cijenio Crkvu i svećenstvo, ali je ono premalo odgovaralo tome poimanju. Budući da crkveni krugovi nisu pritekli u pomoć Crkvi, kako se to desilo prije za vrijeme reformacije, rasplamsala se opozicija, koja je napokon ustala pače i protiv crkvene hijerarhije kao takove. Prvi je tim putem poveo opoziciju Wiclif u Engleskoj.

Crkva i država bili su shvaćani kao jedinstvena cjelina. Ipak je došlo do borbe za prevlast. Pobijedio je Inocent III. Ali se taj položaj teškom mukom održao jedva jedno stoljeće. Neprestano se ovo pitanje znanstveno raspravljalo. Toma Akvinski prigrlilo je Augustinovu misao. Naučavao je, da su obje vlasti posvema samostalne na područjima, koja im po naravi pripadaju. Usprkos toga morale bi one sastavljati jedinstvenu cjelinu, kao tijelo i duša u čovjeku. Akvinac traži, da vlasti budu podijeljene, jer to zahtijeva Bog, da oholost ne bi tako lako obvladala jednim vladarom nad čitavim svijetom. U svim stvarima, koje se tiču građanskog dobra, valja više slušati svjetovnu nego duhovnu vlast. Ali prva mora ostati u svojim granicama. Crkvi pripada svakako s obzirom na povjereni joj vječni cilj izvjesna prednost pred državom, kao što i nadnarav stoji nad naravi. Time ipak ne

smije nikako biti dokinut državni suverenitet. Crkva se u svjetovne poslove smije miješati tek iznimno, koliko to traži skrb za duševni spas vjernika. Toma Akvinski i tu nadograđuje i upotpunjuje Aristotelove misli. Aristotel dopušta, da pojedinci budu sasvim podložni državi, jer opće dobro, koje zastupa država, stoji nad privatnim. Toma dodaje, da je opće dobro samo tada nad privatnim, ako s njime stoji u istoj vrsti i na istom položaju. Prema tome vječno dobro pojedinca ne smije biti podređeno vremenitom dobru zajednice. Iz toga Toma konačno zaključuje: U svim čisto zemaljskim poslovima neka pojedini čovjek sluša državu. Ako se bude uplitala u vjerske stvari i odlučivala o posljednjim vrednotama, neka bude prema njoj slobodan.

Tako je Toma odredio odnos Crkve i države. Time je ujedno označio i bitni odnos obiju vlasti među sobom. Od sada se ta nauka neprestano ponavljala u crkvenoj književnosti — premda nije nikako bila uvijek ostvarena i u povijesti.

Duboko proživljena svijest, da su ljudi najtjesnije povezani u mističnom Kristovom Tijelu, presudno je utjecala na stvaranje društvenog i gospodarskog života. Opće dobro bilo je najviši cilj; ne težnja, da se obavi najuspjeliji posao i stekne najveće dobro. Svi su obrtnici bili učlanjeni u cehove, koji nisu promicali samo staleško dobro, nego su se u prvom redu morali brinuti za opće dobro. Najsjajnije se pokazivao duh zajedništva u divnim karitativnim djelima. Premda su se cehovi požrtvovno za sve brinuli, ipak je — po sebi se razumije — bilo i tada nezaposlenih i nesposobnih za posao. Ako se promisli, da se za njeđu zdravlja nije gotovo nikako brinulo, da je higijena u gradovima ostala pusta želja, da je radi slabo razvijenih prometnih veza lako nastalo za slabije žetve veliki glad, tada se istom može pravo shvatiti, da je veliki broj bijednika bio upućen brizi najbližih ljudi. Država im radi manjkave organizacije nije mogla dovoljno pomoći. Ali da usprkos toga nisu bijednici propali, pomogla je kršćanska svijest zajedništva. Tadanji je čovjek prigrlio ljubav prema bližjemu kao svoju dužnost. Valja spomenuti, da u kući nije bilo ni veselog ni žalosnog događaja, pače ni ikakvog zapisa, kod kojega se nije mislilo i na siromahe. Siromasi i bolesnici bili su cijenjeni i paženi kao »Božji prijatelji«, »nebeski stanovnici«. Crkveni su krugovi u tome prednjačili. Trećina ili četvrtina desetine, koja se isplaćivala župama, isključivo se trošila za siromahe. Svakom samostanu, kasnije i svakoj katedrali, pripadao je najmanje po jedan gostinjac za siromahe. Za njegovu opskrbu brinuli su se redovnici i kanonici. Samostanske i kaptolske bolnice postale su kasnije najčešće gradskim bolnicama. Nastale su neke kongregacije, većinom prema Augustinovim pravilima, koje su se bavile isključivo njegovom bolesnika i siromaha, tako Ivanovci, Antunovci, Križari, red Svetog Duha, koji je već u XIII. vijeku imao kuće čak u Danskoj Marki, u Švedskoj i Norveškoj i koji si je pripojio vlastitu bratovštinu. Ova Bratovšti-

na Svetog Duha bila je preteča kasnijih konferencija sv. Vinka. Uz to su se u većini bolnica organizirala vjerska društva, koja nisu pripadala nikakvom savezu, ali su živjela po pravilima sv. Augustina. Istom, kad su procvatili gradovi, počela su se i ona brinuti za bolesnike podizanjem vlastitih gradskih bolnica. Uz njih su uvijek podizale još i bratovštine i cehovi vlastite ustanove za bolesnike i nemoćnike. Njima se ipak nisu smjeli služiti gubavci. Oni su bili redovito gotovo sasvim isključeni iz ljudske zajednice. Čegrtaljkom u rukama morali su već iz daleka upozoravati na sebe. Za njih se isključivo i jedino zauzimala Crkva. Smatralo se naročitim kršćanskom heroizmom, kada se netko posvetio njihovoj službi. Kraj tadanjeg se naime stanja medicine izvanredno lako moglo zaraziti. Poznati su primjeri nekih svetaca, koji su se najmili, da služe gubavcima, tako Franjo Asiški, Elizabeta, Hedviga. Crkva je nastojala dijeleći oprostite i neprestano opominjući potaknuti vjernike, da se zauzmu za gubavce. Narod ih je zvao »Božji bolesnici«, »draga Božanska ruka« ili kratko »dobri ljudi«. Čim je guba bila liječnički ustanovljena, bio je gubavac uz vjerske obrede predan društvu gubavaca. Koji puta su gubavci stvorili i vlastitu bratovštinu. Za opskrbu su se brinula vjerska društva muževa ili žena, koja su bila ustanovljena u pojedinim kućama gubavaca i koja su većinom slijedila pravila sv. Augustina, premda nisu bila pripojena nikojemu redu. Od početka XIII. stoljeća brinuli su se za gubavce franjevci, viteški red sv. Lazara, a u Italiji i križarski red.

I na drugim područjima kršćanska je ljubav činila mnogo dobra. Tako se kršćanstvo brinulo za hodočasnike, kojima je podizalo gostinje i za utamničenike, koje je tjelesno krijepilo i duševno tješilo. Za otkupljivanje robova iz vlasti Maura brinule su se posebne redovničke družbe, redovi Presv. Trojstva (Trinitarci) i Bl. Dj. Marije (Mercedari). Za djecu udovica i za nahodčad skrbili su se Ivanovci i redovnici Sv. Duha. Ali su za ta djela milosrdja bile osnovane i posebne bratovštine. Najprije je dojenčad bila povjerena plaćenim dojiljama. Kad su djeca bila odbijena, to je od 15. do 18. mjeseca, došla su u nahodište, koje je podigla i vodila Crkva. Dječaci su ondje ostali, dok nisu dorasli do nauke, djevojčice, dok se nisu udale — ili stupile u samostan. One su tada bile obdarene i malim mirazom. Najmanje se brinulo za slijepce i za duševno bolesne ljude. Prvi su imali tek nekoliko utočišta. Najčešće su morali prositi po cestama i sami se brinuti za život. Slaboumnost se nije smatrala bolešću. Dok su slaboumni bili neopasni, ostavljali su ih na miru. Inače su ih zatvorili. (str. 201.—205.)

Osobito treba naglasiti, da je srednjevjekovno društvo visoko cijenilo obitelj i obiteljski život. Istina, Crkva s pravom više cijeni djevičanstvo nego ženidbeni stalež. Ali ipak je ona svagda jako naglašavala, da čovjek u braku može postići viši stupanj savršenstva, ako živi s Bogom sjedinjen, nego kao

neženja. (NB. Premda je djevičanski stalež savršeniји od ženidbenoga, ipak može jedan u braku biti savršeniји nego drugi u djevičanskom staležu.« T. Akv. S. Th. 2. 2. q 152. — Osim toga mnogi su propovjednici i teolozi označivali brak kao posebnu vrstu redovništva.) Stoga nije nikada ovo stanovište priječilo, da se pravo ocijeni značenje braka i obitelji. Ženu nisu svi jednako cijenili. S jedne su je strane visoko poštivali, jer su štovali Mariju kao Majku Božju. S druge su strane isticali, da je žena dovela do prvoga grijeha i optuživali su je, da neprestano potiče na grijeh. Stoga se ne smijemo začuditi, ako opazimo, da su i duhovni i svjetovni krugovi najrazličitiје i najoprečnije sudili o ženi. Ipak bi krivo imao, tko bi na temelju toga općenito zaključio, da je Crkva u srednjem vijeku sasvim zapostavila ženu i da se na nju uopće nije obazirala. Sjetimo se samo, kakvu su ulogu igrale Hildegarda od Bingena i Katarina Sijenska. Knezovi i pape s poštanjem su ih slušali. Pa kako su bile štovane velike mističarke! Kako su vitezovi duboko cijenili žene i kako su ih trubaduri zanosno slavili! (207.).

Crkve su se isticale i vladale nad gradovima. Crkvena zvona su se kao budni duhovi probijala gradskom bukom. Poticala su na veselje i plakala u tuzi, pozivala su u boj i upozoravala na opasnosti. Ova izvanjska teocentričnost simbolički je označivala teocentričnost privatnog i javnog života. Jedni su ljudi znali isto tako uživati život, kao što su ga se drugi radi Boga velikodušno i potpuno odrekli. Ali i prvi su redovito nalazili put, na kojemu su se s Bogom istinski povezali. Nisu grijeh proglašivali krepošću, kako se to kasnije običavalo činiti, nego su tražili, kada ga već nisu mogli izbjeći, da ga barem pokorom okaju. Čitavo ljudsko djelovanje svijesno se držalo podređenim višem moralnom zakonu, koji je potjecao od Boga. Stoga je čitav život morao biti upravljen prema Bogu. Neka su ljudske slabosti i strasti ne znam kako rušile jedinstvo i kvarile harmoniju Božjeg kozmosa, ipak su oni bili uvijek sačuvani i spašeni time, što je srednjevjekovni čovjek u Bogu gledao početak i svršetak, uzrok i cilj (213).